

تأثیر انقلاب اسلامی بر کشورهای عربی آسیا

تاثیر انقلاب اسلامی بر کشورهای عربی آسیا

تاثیر انقلاب اسلامی بر کشورهای عربی آسیا، ظریف و پیچیده است. همجواری جغرافیایی، قرب تاریخی و دینی ایران با این دسته از کشورها از علل این امر است. در طی دو دهه گذشته، انقلاب اسلامی ایران فرصت‌ها و تهدیدهای زیادی برای این کشورها داشته و دولت‌ها و ملت‌های عربی، مواضع متنوع و متضادی در این رابطه اتخاذ کرده‌اند. در محیط منطقه‌ای، تعامل انقلاب اسلامی با کشورهای عربی، روندها و جریان‌ها را زیر به طور اساسی نقش مانع یا تشدید کننده ایفا کرده‌اند: 1. مساله قدس و فلسطین. 2. منازعه‌ی اعراب و اسرائیل. 3. شیعه-سنی و عربی-عجمی بودن مسایل. 4. برتری جویی اعراب به لحاظ خاستگاه تاریخی و جغرافیایی اسلامی. 5. مرکز بودن عربستان برای بعثت و مکه و مدینه. 6. موقعیت استراتژیک خاورمیانه عربی و حضور و رقابت جدی قدرت‌های بزرگ. 7. مقوله‌ی نفت. 8. رقابت دیر پای مذهبی، سیاسی و نفتی ایران، عراق و عربستان. در این حوزه یازده کشور به طور رسمی و مستقل حضور دارند و فلسطین نیز از وضعیت خاصی برخوردار است. کشورهای مذکور به این شرح دسته بندی می‌شود: الف. حوزه‌ی خلیج فارس شامل: 1. عراق. 2. کویت. 3. عربستان. 4. بحرین. 5. قطر. 6. امارات. 7. عمان. ب. حوزه‌ی درگیر با مساله اسرائیل: 1. سوریه. 2. اردن. 3. لبنان. 4. فلسطین. ج. کشور یمن که در مقایسه با دو گروه اول برجستگی خاصی در رابطه با مساله تاثیر انقلاب اسلامی نداشته است.

عوامل و محیط تعامل

تاثیر انقلاب اسلامی بر کشورهای عربی آسیا، ظریف و پیچیده است. همجواری جغرافیایی، قرب تاریخی و دینی ایران با این دسته از کشورها از علل این امر است. در طی دو دهه گذشته، انقلاب اسلامی ایران فرصت‌ها و تهدیدهای زیادی برای این کشورها داشته و دولت‌ها و ملت‌های عربی، مواضع متنوع و متضادی در این رابطه اتخاذ کرده‌اند. در محیط منطقه‌ای، تعامل انقلاب اسلامی با کشورهای عربی، روندها و جریان‌ها را زیر به طور اساسی نقش مانع یا تشدید کننده ایفا کرده‌اند:

1. مساله قدس و فلسطین.
 2. منازعه‌ی اعراب و اسرائیل.
 3. شیعه-سنی و عربی-عجمی بودن مسایل.
 4. برتری جویی اعراب به لحاظ خاستگاه تاریخی و جغرافیایی اسلامی.
 5. مرکز بودن عربستان برای بعثت و مکه و مدینه.
 6. موقعیت استراتژیک خاورمیانه عربی و حضور و رقابت جدی قدرت‌های بزرگ.
 7. مقوله‌ی نفت.
 8. رقابت دیر پای مذهبی، سیاسی و نفتی ایران، عراق و عربستان.
- در این حوزه یازده کشور به طور رسمی و مستقل حضور دارند و فلسطین نیز از وضعیت خاصی برخوردار است. کشورهای مذکور به این شرح دسته بندی می‌شود:

الف. حوزه-ی خلیج فارس شامل: 1. عراق 2. کویت 3. عربستان 4. بحرین 5. قطر 6. امارات 7. عمان.

ب. حوزه-ی درگیر با مساله اسرائیل: 1. سوریه 2. اردن 3. لبنان 4. فلسطین.
ج. کشور یمن که در مقایسه با دو گروه اول برجستگی خاصی در رابطه با مساله تاثیر انقلاب اسلامی نداشته است.

منظر عمومی

برخی از اسناد و مدارک به طور کلی و عمومی بازتاب-های انقلاب را در جهان عرب به خصوص در کشورهای عربی خلیج فارس مورد توجه قرار داده-اند. جمع-بندی این دسته از مطالب نکاتی به شرح زیر در بر دارد:

1. پیدایش امواجی از اسلام سیاسی در منطقه اسلامی که خواهان بخش یا تمامی قدرت حکومت است.

2. تشدید چالش دیرینه بین مثلث امپریالیسم، کمونیسم و اسلام در منطقه و جدی گرفته-شدن اسلام به عنوان یک مکتب سیاسی و اجتماعی از سوی مخالفان و موافقان اسلام.

3. مطرح شدن اسلام-گرایان به صورت یک نیروی جدی سیاسی با پشتوانه وسیع مردمی که حتی احزاب غیر مذهبی و مخالف نیز در رابطه و رقابت-هایشان خواهان بهره-گیری از آن هستند و برای این منظور امتیازاتی می-دهند.

4. برهم زدن موازنه-ی قدرت در منطقه استراتژیک خلیج فارس و خاورمیانه-ی عربی و تشکیل شورای همکاری خلیج فارس، جنگ تحمیلی و تداوم و توسعه حضور آمریکا به دلیل بازگرداندن توازن قوا.

5. تصویر و ترویج الگوی زن مسلمان انقلابی که با حفظ حرمت-ها و ارزش-ها می-تواند وارد جامعه و سیاست شود.

6. فرعی شدن تهدید اسرائیل برای اعراب، به طوری که در اجلاس امان در 1987 رسماً این نکته را طرح کرد و ایران را خطر اصلی دانستند.

7. عظمت تشکیل حکومت اسلامی و تجدید عزت جهان اسلام.

8. نقش برجسته امام خمینی در تاثیر گذاری انقلاب.

9. انقلاب اسلامی برای عربستان مبدل به یکی از بزرگترین فرصت-ها و تهدیدها شد. انقلاب اسلامی:

تهدید بود چون هم قدرت داشت و هم از پشتوانه عمیق مذهبی و مردمی برخوردار بود؛ فرصت بود چون عربستان و وهابیت می-توانست خطر آن را بزرگ-نمایی کرده و جهان عرب را پشت سر خود بسیج نماید.

اینک به طور اجمالی برخی از منابع مؤید نکات فوق مورد استناد قرار می گیرند.

اسلام سیاسی

بنا به نوشته روزنامه سلام:

وقوع انقلاب اسلامی باعث شد تا اسلام سیاسی به عنوان ایدئولوژی رقیب در منطقه خاورمیانه، بیش از گذشته مطرح گردد و به تدریج وزن خود را در چالش های سیاسی - ایدئولوژیک منطقه افزایش دهد - در واقع انقلاب اسلامی نه تنها به برتری نهضت های اسلامی بر نهضت-های غیر مذهبی منطقه منجر شد بلکه دو تحول اساسی دیگر نیز در پی داشت:

1. آن که احزاب ملی گرا و چپ گرا را به تفکر در زمینه مددگیری از موج اسلام گرایی و یا همراهی با آن وارد کرد.

2. آن که به آن دسته از نهضت‌های اسلامی که کمتر به پراگماتیسم اسلامی نزدیک بودند فشار آورد تا با این تغییر در اندیشه‌های خود عمل‌گرایی بیشتر و پرهیز از تکیه سیاسی را مورد توجه قرار دهند.

آقای حسیب رئیس مرکز مطالعات و وحدت عربی و دبیر کل کنگره ی قومی عربی درباره مناسبات ایران و جهان عرب پس از انقلاب، در سال 1373 در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت خارجه سخنرانی می‌کند. وی به چرایی و چگونگی حمایت گسترده ی جهان عرب از انقلاب اسلامی پرداخته و مطالبی به شرح زیر بیان می‌دارد:

1. موفقیت انقلاب در سرنگونی رژیم شاه که در جهان عرب مورد نفرت بود.
2. سیاست خارجی انقلاب اسلامی ایران سمت‌گیری ضد غربی مخصوصاً ضد آمریکایی داشت.
3. حمایت و پشتیبانی انقلاب اسلامی از مساله فلسطین.

4. محتوای اجتماعی انقلاب اسلامی که ماهیت مترقیانه به خود گرفته و به مصالح توده‌ها توجه داشت.

5. ماهیت اسلامی انقلاب که یکی از علل - نه یگانه علت- تایید انقلاب اسلامی بود.
آقای حسیب یکی از دلایل تنش‌های بین ایران و جهان عرب را مرکزیت ایدئولوژیکی انقلاب اسلامی ایران می‌داند؛ به ویژه ایدئولوژی تشیع و تلاش برای صدور انقلاب به جهان عربی که 90٪ جمعیت بیش از دویست میلیون نفری آن را مسلمانان سنی تشکیل می‌دهند.

دیدگاه‌های مارتین ایندیک

مارتین ایندیک مدیر اجرایی مؤسسه سیاست خاورمیانه در واشنگتن طی مقاله ای در اوایل دهه ی 1990 بازتاب انقلاب اسلامی در منطقه را از زاویه منافع آمریکا و مقوله ی توازن قوا مورد تحقیق و توجه قرار داده و می‌نویسد:
توازن قدرت بین کشورهای عربی و ایران از رقابت بین عراق و ایران برای تسلط بر خلیج فارس ناشی می‌گردد.

کشورهای عربی خلیج فارس که در سال‌های 1980 در زمره ی شورای همکاری خلیج فارس درآمدند، برای این دو قدرت نقش متداول‌کننده ای ایفا می‌کردند. اما ظهور رژیم افراطی و بنیادگرای آیت‌الله خمینی تهدیدی جدی علیه همسایگان و تغییر اساسی در میان کشورهای عربی (به جز سوریه که طرفدار ایران بود) را باعث گردید و حضور آمریکا برای حمایت از یک توازن قدرت ضد ایرانی که توسط یک کشور تندرو همچون عراق رهبری گردد را الزامی ساخت.

ایالات متحده از بیم آن که توازن غیر عربی به نفع ایران گرایش پیدا نکند، مداخله در امور را آغاز نمود. مشارکت در امور جاسوسی، حذف بغداد از لیست تروریسم، توسعه اعتبارات کشاورزی همه به منظور تقویت صدام به عنوان یک سد عربی در مقابل بنیادگرایی ایران طرح ریزی شد. حضور دریایی آمریکا در خلیج فارس نیز متعاقب تهدید ایران نسبت به کویت و کشورهای عربی افزایش یافت.

انقلاب اسلامی؛ فرصت‌ها و تهدیدها

وقوع انقلاب اسلامی در یک منطقه نفت خیز و استراتژیک در واقع فرصت و تهدید مهمی برای آمریکا بوده است. انقلاب اسلامی این تهدید را در پی داشت که سبب سقوط دولت‌های نفت خیز شده و کنترل این ماده حیاتی را در دست یک دولت اسلامی و انقلابی قرار دهد؛ و یا با ضعف و گسست کمربند ضد کمونیسم، نیروی شوروی به منطقه سرازیر شود و منافع آمریکا و غرب را تهدید نمایند.

اما انقلاب اسلامی و خطرات آن فرصتی شد تا آمریکا حضور خود را در این منطقه رسمیت، تداوم و توسعه دهد.

علی رغم اقبال گسترده ی مردم جهان عرب از انقلاب اسلامی، دولت های منطقه نوعاً آن را تهدید تلقی کرده و در این رابطه با امریکا همسویی دارند. برای نمونه آقای عبدالله شایچی نویسنده روزنامه الوطن و استاد دپارتمان علوم سیاسی دانشگاه کویت در خصوص مقایسه وضعیت منطقه قبل و بعد از انقلاب چنین می گویند:

به نظر می رسد که کشورهای عرب منطقه، ایران را چه در نظام پیشین و چه حال تهدیدی علیه خود می دانند. پیش از انقلاب، مسأله بحرین و روابط ایران که موجبات تقویت بنیه ی نظامی ایران را سبب گشت، عوامل تهدید تلقی می شده اکنون همه مسأله جزایر و صدور انقلاب اسلامی به کشورهای همسایه و عرب منطقه تهدید تلقی می شود و همین عوامل در سر راه برقراری مناسبات عادی با همسایگان جنوبی ایران مانع می باشد.

چرایی و چگونگی تأثیر انقلاب اسلامی

برخی از نویسندگان چرایی و چگونگی اثر گذاری انقلاب اسلامی در جهان عرب را دو مسأله می بینند:

1. طریقه منحصر به فرد پیروزی انقلاب اسلامی.

2. صدای برون مرزی صدا و سیما.

الگو گرفتن از طریقه منحصر به فرد پیروزی انقلاب ایران، اعتماد به نفس فراوانی را در میان مسلمانان این کشورها ایجاد کرد. این در حالی بود که افکار و اندیشه های ایران از طریق صدای برون مرزی ایران تا حدود زیادی در آگاهی بخشیدن به اسلام گرایان این کشورها نقش داشت. رشد اسلام گرایان در این کشورها و دیگر کشورهای عربی به گونه ای پایه های سست رژیم های این کشورها را لرزانده بود که سران عرب در نشست فوق العاده ی خود در امان پایتخت اردن در نوامبر 1987 (آذر 1366، که اول دیدار آن ها بعد از پنج سال بود) ایجاد یک جبهه مستحکم عربی را در برابر ایران هدف نخستین خود اعلام کردند.

وسیله اعمال این هدف، تشدید فشار بین المللی بر تهران بود. تا پیش از این اجلاس، همواره اسرائیل به عنوان خطرناک ترین دشمن اعراب مطرح می شد، ولی در این اجلاس، خطر ایران به عنوان عمده ترین مسأله کشورهای عربی عنوان شد. بدون تردید منظور این کشورها از ایران، خیزش فراگیری بود که در سراسر منطقه ایجاد شده بود.

در توالی و تقارن این اجلاس، حضور و فشار آمریکا در خلیج فارس بر ایران افزایش یافت و رژیم بعث با وسعت بیش تری تقویت شد؛ عراق که از سال 1361 و پس از فتح خرمشهر همواره در موضع تدافعی و انفعالی بود از اول سال 1367 در موضع تهاجمی قرار گرفته و در 29 فروردین ماه در واقع با کمک های آشکار و پنهان آمریکا در صحنه نبرد، شبه جزیره فاو را باز پس گرفت و ایران تا زمان پذیرش قطعنامه 598 در تیرماه همان سال به شدت در موضع انفعالی و تدافعی قرار گرفت. متعاقب آن، جنگ و پیروزی در آن که می توانست موجب بسط و توسعه انقلاب اسلامی گردد، متوقف شد. البته عراق و حامیانش بارها اعلام کرده بودند که این جنگ عمدتاً برای جلوگیری از توسعه انقلاب اسلامی است، لکن برای مدتی، ایران این تهدید را به عنوان فرصتی برای ترویج و توسعه اسلام و انقلاب می نگریست.

مفروضات و پرسش ها

تجربیات و وقایع فوق که به بهای بسیار گزافی برای ایران حاصل شده است باید به طور وسیع و عمیق مورد تحقیق قرار گرفته و برای باز دارندگی رقبا، از درون آن ها تجویز و رهنمودهای

شایسته ای استنتاج و استخراج گردد. برای نمونه سؤال و فرضیه ای که می تواند وجهه همت محققان و تصمیم گیرندگان قرار گیرد چنین است.

اگر آمریکا و اسرائیل برای انقلاب اسلامی افسد و شر بیشتر بودند، و دولت های عرب، فاسد و شر کمتر تلقی می شدند، چطور شد که افسد توانست برای حفظ منافع خود فاسد و شر کمتر را سپر کند؟ آیا ایران در فراهم کردن این فرصت برای افسد قصور و تقصیر داشته است؟

نقش زنان

سند شماره 3231 سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی با درج بخشی از مطالب یک نوشتار به نام و

«ملت های عربی و انقلاب اسلامی» که از انتشارات دفتر برنامه ریزی و هماهنگی تبلیغات خارجی می باشد، به تأثیر حضور زنان ایرانی در انقلاب و بازتاب آن در جهان عرب پرداخته است: مشارکت زنان ایرانی در انقلاب دو اثر مهم بر اعراب باقی گذاشت:

1. اثر فکری؛ این امر موجب شد که اعتقاد به این که حجاب مانع از مشارکت زنان در فعالیت های سیاسی و اجتماعی باشد از بین برود. زیرا اعراب تصور می کردند که اسلام به زن حق فعالیت اجتماعی نمی دهد و فقط کار زن منحصر به خوردن و خوابیدن و آرایش است. چنین تصوراتی پس از این-که با حجاب به رهبری روحانیت بر علیه رژیم کافر قیام کردند، از ذهن اعراب بیرون رفت.

2. نقش زن در ایران باعث گردید که بقیه ی زنان متعهد در جهان عرب به ویژه در عراق، لبنان، کویت به مشارکت عملی در اسلام به ویژه در جهت سیاسی و اجتماعی تشویقی شوند، ولی اثر آن در زنان شیعه بیشتر از زنان سنی بوده است. زیرا تحرک فکری زن ایرانی در رابطه با نقش تاریخی حضرت فاطمه و دختر او حضرت زینب شکل گرفته است به ویژه که آن ها الگویی برای زنان شیعه می باشند.

انقلاب اسلامی و ذهنیت نخبگان عرب

تحولات ذهنی نخبگان علمی، اداری و دینی جهان عرب از اثر گذاری های قابل توجه انقلاب اسلامی است. این تأثیرات به طرق مختلفی صورت گرفته که اغلب در منابع مورد بررسی مکشوف نیستند، اما فهم و کشف آن ها معمولاً در جریان نشست ها، سمینارها و مراسم مختلف فرهنگی و اداری اتفاق می افتد. سند شماره 8570 سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی نمونه ای از این مقوله را در برابر دارد. گزارش مزبور ملاقات مسؤولان رایزنی فرهنگی و مجمع تقریب مذاهب اسلامی با آقای شیخ عیسی عبدالله المانع رئیس سازمان اوقاف و امور اسلامی دبی را منعکس می کند:

در این ملاقات که به منظور آشنایی و معرفی از یک سو و تقدیم دعوت نامه مجمع تقریب مذاهب اسلامی به ایشان صورت گرفت و مدت 3 ساعت به طول انجامید و در آن وابسته فرهنگی به اتفاق کارشناس مربوطه نیز حضور داشتند سؤالاتی مطرح شد و آقای شیخ عیسی عبدالله المانع پس از پذیرش دعوت به سؤالات پاسخ گفتند. لازم است یادآور شویم که ایشان از برادران اهل سنت هستند که به اهل بیت اعتقاد قلبی خاصی دارند.

شیخ عیسی زمینه های اثر بخشی انقلاب را این گونه دسته بندی می کند:

1. عظمت تشکیل حکومت اسلامی در جهان معاصر از سوی امام خمینی(ره).

مهم ترین ره آورد مبارک و میمون عصر حاضر استقرار نظام و حکومت اسلامی در جهان معاصر است که به وسیله امام خمینی(ره) انجام پذیرفت. کسانی که می خواهند انقلاب اسلامی را ارزیابی کنند باید از زاویه ی اقتدار و عزت اسلام و مسلمین که در نتیجه ی قیام و انقلاب امام

خمینی به وجود آمد مطالعه کنند. در حالی که مسلمانان پیش از این در ضعف و زبونی به سر می بردند. چه ضرورتی بالاتر از برپا داشتن یک نظام اسلامی و الهی که بتواند عزت و قدرت اسلام را به مسلمین بازگرداند. متأسفانه مغرضین تنگ نظری حتی از خود ما مسلمان ها هستند که این حقیقت تابناک و مهم را که اشاره شد هیچ در نظر نمی گیرند و تنها به بعضی از برخوردها و عمل کردهایی که در ایران انجام می گیرد نگاه می کنند و اگر جنبه منفی در آن ها دیدند آن را بزرگ می کنند و بر علیه نظام اسلامی دست به تبلیغات سو می زنند.

2. موقعیت امام خمینی(ره) و علاقه مندی امت اسلامی به ایشان.
...من علاوه بر تمام ابعاد مختلفی که در شخصیت ایشان متبلور بود یک بُعد بسیار مهم دیگر نیز در شخصیت ایشان وجود داشت که شاید بعضی از مسلمانان متوجه آن نشده باشند، ایشان واقعاً یکی از اولیای الله بود که دارای مقامات بلند عرفانی هستند. این حقیقت را بعضی از مشایخ عرفانی که ما با آن ها در ارتباط هستیم به من گفته اند.
حتی یکی از مشایخ عارف ما هر گاه در جلسات نام ایشان برده می شود با صدای بلند می گوید «سلام الله علیه».

3. یکی از علل مهمی که حضرت امام یک شخصیت جهانی و مورد قبول و علاقه عامه مسلمانان قرار داده بود، افکار بلند اسلامی ایشان به ویژه موضوع «وحدت اسلامی» است.
4. مفاهیم اسلامی و جایگاه اهل بیت علیهم السلام در میان شیعیان و اهل سنت.
...یکی از بزرگ ترین انحرافات را که بنی عباس و بنی-امیه به وجود آوردند حذف اهل بیت علیهم السلام از متن جامعه اسلامی و حیات اسلام بود، یعنی دقیقاً بر خلاف سنت پیامبر. اگر سنی-گری این است من افتخار می-کنم که سنی نباشم.
5. جنایات و انحرافات وهابیت.

یکی دیگر از معصیت-های بزرگ ظهور وهابیت است که من صراحتاً عرض می-کنم در مسلمان بودن آن ها شک دارم و آن ها را دست پرورده ی یهود می دانم. ما اخیراً چون زیر فشار هستیم و بعضاً هم برای این که مرا مورد سؤال قرار می دهند متهم به شیعه بودن می-کنند، لذا تصمیم گرفته ایم بعضی از کتاب های مهم بر ردّ وهابیت و خصوصاً ابن تیمیه را در لبنان به نام خود مؤلف چاپ و منتشر نماییم تا جار و جنجال به پا نشود و حربه-ای برای اذیت و زیر فشار گذاشتن ما به دست نیاورند.

از شما خواهش می-کنم اگر کتاب-های خطی یا قدیمی مفید و استدلالی بر ردّ وهابیت و ابن تیمیه از علمای صاحب نام اهل بیت در کتابخانه های ایران در دست دارید تصویری از آن برای ما بفرستید تا پس از بررسی به چاپ برسانیم. ایشان در پایان انقلاب اسلامی امام خمینی را زمینه-ساز ظهور حضرت مهدی دانستند و پس از قرائت چند قصیده ای که خود در باره اهل بیت سروده بودند به جلسه خاتمه دادند.

افکار شیخ عیسی مؤید این است که انقلاب اسلامی در حد خود موجب احیا و اعتلای تشیع و تحکیم اعتقاد مسلمانان نسبت به اهل بیت شده است، همین امر موجب شده که این قبیل مسلمانان به این نحوه با وهابیت برخورد کنند. پس در واقع منفعل شدن وهابیت نیز به نوعی از آثار انقلاب اسلامی است.

نکته دیگری که توجه شیخ عیسی را به خود جلب کرده و می توان به عنوان آثار مهم انقلاب اسلامی در فراسوی مرزها به آن عنایت کرد، مقوله ی تجدید قدرت اسلام از طریق تأسیس حکومت اسلامی است. بنابراین یکی از جاذبه های مهم انقلاب اسلامی علاوه بر پیام الهی و معنوی آن، مقوله ی سیاسی، حکومتی و قدرتی آن است. البته این چهره از انقلاب اسلامی اگر بد ترسیم و تبلیغ شود و به عنوان سلطه گستری ایرانی مطرح شود، عاملی برای تهدید

انقلاب اسلامی است.